

Fotó: Bach Máté



Pályafutása során megtanulta, hogy a szép nemcsak esztétikai, hanem etikai kérdés is. Legnagyobb jutalma az élettől, hogy mindenütt, ahova templomot, házat tervezett, szeretettel emlegetik. Török Ferenc nyolcvanéves.

Tóth Ida

Szembetűnő az egykori tanítványok Török Ferencre irányuló figyelme, amely a nyolcvanadik születésnapja alkalmából rendezett életmű-kiállításán, a Pesti Vigadóban is megmutatkozott. Az egyetemi tanárság mellett folyamatosan tervezett, és meg is épültek alkotásai. Miért annyira fontos önnek a mester-tanítvány viszony?

– A tanítás a szívem közepe volt. Ötven éven át dolgoztam az egyetemen, a diákokkal baráti kapcsolat kialakítására törekedtem. Úgy éreztem, az építészet és általában a művészet nem tanítható, legfeljebb fejleszteni lehet az emberben rejtőzködő képességeket. Tapasztalatom szerint a művészet mindig belső indítatásból fakad, ezért a jó tanár feladata, hogy észrevegye és kibontsa a tehetséget. Innentől viszont már mester-tanítvány kapcsolatról beszélünk, a középiskolában megszokott tanár-diák viszonyban soha nem is gondolkodtam. Nagy előnye volt az egyetemnek, hogy tervezőként sem volt munkaerőben hiányom, mert a legjobb diákjaim mindig a munkatársaim lettek.

Hiteles hely

– *Megépült alkotásai hitelesítették a tanítványok előtt?*

– A BME Középpont-tervezési Tanszék idén ünnepli fennállásának hetvenedik évfordulóját. Végigtekintve az elmúlt évtizedeken, érzésem szerint ez a tanszék, amelynek 1996-tól a vezetője is voltam, Magyarország egyik legnagyobb építészeti műhelye. Professzorai a XIX. században született Weichinger Károlytól kezdve Balázs Mihályig mind gyakorló építészek. És a szakma által megbecsült Kossuth-díjasok! Ez a tanszék mind a mai napig hiteles hely, talán ezért is olyan nagy a renoméja az építészhallgatók előtt.

– *Ön a „templomépítő” előnévvel vált ismertté a szakmában. De mást jelent ez a hivatás ma, mint az ötven évvel ezelőtti Magyarországon. Változott a megítélése a szocializmustól a rendszer-változás utáni, mondjuk, az 1996-os Magyar Szentek Temploma megépüléséig?*

– Jóllehet pályám során sokféle középületet terveztem – művelődési házat, óvodát, iskolát, uszodát –, a templomépítést mindvégig megkülönböztetett figyelem kísérte. Hívó ember lévén nagyon sok pap barátom volt, többek között egy karmelita szerzetes, aki a rendek feloszlása után munkáspap lett. Általa bejáratos lettem papi körökbe. Első munkáim a II. vatikáni zsinat által meghirdetett 1965-ös, új liturgikus

Török Ferenc a mester-tanítvány kapcsolatról, a templomépítés kihívásairól és Veron néni ébresztőjéről

Ház a házak között

előírás szellemében készült átalakítások voltak Tiszabercelen, Kisvárdán, a Tolna megyei Lengyelen és Csatkán. Ezek a megbízások fordultak át aztán lassanként valóságos templomépítésbe: Nagydobsza után jött Nemeshegy, majd a Balaton-felvidéki templomok. Ekkor már kézről kézre adtak a közösségek. Volt ennek persze olyan vetülete is, hogy elég sokszor jártam benn az egyetem személyzeti osztályán – nem gátolták, de figyelemmel kísérték a munkámat.

– *A helyi közösségektől is kapott visszajelzéseket?*

– Legelső építészeti megbízásom Tiszabercel falu kis barokkos templomának átalakítása volt. Penészes falait újravakoltattam, értéktelen festményeitől, gipszszobraitól megszabadítottam. Új liturgikus tér és berendezés készült modern képzőművészeti alkotásokkal. A hívek között mégis nagy felzúdulás támadt, egyikük szóvá is tette: „Szépen munkálkodik, mérnök úr, de sok más között miért dobta ki azt a gipszszobrot, amelyet még nagyapám ajándékozott a templomnak?” Ekkor tanultam meg, hogy a szép nemcsak esztétikai, hanem etikai kérdés is. A hetvenes-nyolcvanas években nagyon aktívak voltak a gyülekezetek, egyrészt hit által, másrészt politikai szembenállásból is, hogy majd mi megmutatjuk... Mindig a helyi közösséggel dolgoztam.

Betlehemi istálló

– *Ezek szerint a falusi közösség tagjai is beálltak a munkába?*

– A helyszíni adottságok mellett a helyiek kíváncsisága és munkaképessége is befolyásolta az építkezést. Nemeshegyen nagyon sok ács volt a

faluban, ott tehát az volt a közösség kérése, hogy lehetőség szerint olyan vasbeton templom épüljön, amelyet ácsolni, zsalsolni lehet. Edelőnyben szintén csodálatos kis közösségre találtam. Bizánci rítusú templomot építettünk, ami azt az élményt keltette bennem, hogy a majdani szent helynek súlyosnak és történelmileg beágyazottnak kell lennie. Az ortodoxiának, ennek a szövegeiben és mozgásában is ősi rítusnak a megjelenítésére alkalmasnak látszott az erőteljes kőfal, melyhez az alapanyagot, a meleg szürke rakacai mészkövet a szomszédos Rakacaszenden bányászták. De a kőművesek abban az időben már elszoktak a bányából „frissiben” kikerült, formátlan nagy kövektől, azokat minduntalan kalapálták, téglásították a falazáshoz. Hirtelen támadt ötletből egy liter pálinkát ígértem annak, akinek a nap végén a legkevesebb törmelék lesz a lábánál. Ekkor aztán megindult szépen a munka. Minden szempontból összetartó közösség volt az edelőnyi: Veron néni, egy drága öregasszony már hajnalban fölpatant a kerékpárjára, és uzsgyi, kihajtotta az ágyából, aki az aznap társadalmi munkára jelentkezett. Erre a közösségi erőre hivatkozva nyilvánították városá Edelőnyt a későbbiekben, ami számomra már akkor, a templom építésekor megmutatkozott. A sokféle kitüntetés mellett talán az volt a legnagyobb jutalom az életemben, amikor az Ybl-díj átvételekor a szakmában nagyra becsült Szendrői tanár úr mosolyogva mondta: „Nem is annyira az épületeid miatt irigyellek, inkább azért, hogy szeretettel emlegettek minden helységeben, ahol a bizottság megfordult.” És tényleg így lehetett, mert figyelembe vettem az adottságokat, meghallgattam a kéréseket, és a templomépítés valóban közösségi munka volt.

– *A közösség ellenében nem is épített volna?*

– Ábrahámhegy falu fölött van egy pici domb, a Bökk-hegy, annak a tetejére terveztem templomot építeni a nyolcvanas évek végén, ahonnan a Balaton látványa gyönyörű. De a falu nagyon ellenkezett. Egyszer csak felhívott Lékai László bíboros úr: „Török, szálljon már le onnan a hegyről!” Megdöbbsentem. „A falubeliek morognak, hogy a mérnök föl akarja küldeni őket a hegyre, de fájós lábbal hogyan menjenek?” Végül lent vettünk egy telket – és nekik lett igazuk. Én székesegyházat álmodtam a falu fölötti dombra, miközben az embereknek akkorra már megváltozott a hithez, a valláshoz fűződő viszonya. Az egyház sem volt triumfális, inkább kis csoportok, közösségek háza – ilyenek is épült meg a templom a falusi házak közötti keskeny telken. Egy ház lett a házak között, ahol az építés kezdetén a göré állt a legmagasabban. Szép lassan jöttem rá, hogy nem székesegyház kell ide, kifejezőbb a betlehemi istálló.

Fizika és metafizika

– *Emiatt tartják a regionális építészet mesterének?*

– A mai világhíres épületeken ránézésre felfedezhető a három nagy mester, a technológiailag érzékeny Ludwig Mies van der Rohe, az organikus Frank Lloyd Wright vagy a plasztikus Le Corbusier hatása. A modernizmusban a technológia a döntő, én viszont a tradicionális vonalat képviselem, amely a helyszínhez való kötődést hangsúlyozza. Hiszen a helynek, Hamvas Bélat idézve, nemcsak fizikája, hanem metafizikája is van. A géniusz magába foglalja a természeti adottságokat, a hely történelmét, az ott élő közösség életét, a hely fizikai és szellemi üzeneteit, a géniuszban az ember nem akar más lenni, mint önmaga. Reménytelenül számomra, hogy napjainkban lassan, de fokozatosan egyre nagyobb jelentőséget kapnak a helyi értékek.

– *Ezeket az elveket minden esetben követi? Tele van hegekkel, sebekkel a mai táj, gondolom, a szlömös területek nem éppen hívogatók egy tradicionális építész számára.*

– Mindig van kapaszkodó. A Duna-parti Magyar Szentek Temploma, amely máig is a legismertebb alkotásom, az Expo idején vatikáni pavilonként működött volna. A városrendezési terv már készen állt, hozzá igazodott a templom terve, amelynek előképeként felötlött bennem a konstantinápolyi Szent Iréné-templom szentélye, különösen annak közösségi jellege és Róma egyik legrégebbi bazilikája, a Santo Stefano Rotondo magyar zarándoktemplom képe. Évekig jártam körbe-körbe ezt a számomra nagyon kedves templomot – romos állapot miatt soha nem lehetett bemenni –, de tudtam arról a furcsa helyzetéről, hogy centrális belső terét pontosan a középponton keresztülvetett fallal erősítették meg. Ez a történelmi adottság: a centrális és benne az irányultságot kijelölő fal gondolata erőteljesen hozzájárult a Magyar Szentek Templomához, amely a lemondott világlátástól függetlenül mégiscsak megépült.

– *Utazásai közben mennyire érezte, hogy be van szorítva a hazai lehetőségek közé?*

– Nem voltam „utazó nagykövete” a szakmának, de egész építészeti felfogásomat meghatározták azok a történelmi helyek, ahova végül eljutottam. Az első utazásom 1981-ben – elég későn, de akkor kaptam útlevelét – Görögországba vezetett, Athosz hegyére, ahol óriási élményt jelentett, ahogy a hegy házzá alakul: a szikla a bizánci ortodox kolostorokban folytatódik. Svájcban nagyon sok építész megismertem, és ott megint a tradíció szelleme, a helyszín, az alapanyag, a jól megválasztott technológia természetes kapcsolódása fogott meg. A magyar viszonyok persze határok közé szorították az embert, de ez inkább a tervezés határait jelentette.

– *Az alapanyagok közül máig is a téglát, a követ és a fát tartja legtöbbször?*

– A természetes anyag áll legközelebb az emberhez. Ha végigtekintek a templomépítészet történetén, az épület minden korban az emberképhez igazodott: az ókeresztény templom misztika volt, a román kori az erőt jelképezte, a gótika a fellegekbe tört. A barokk a mámor, a hit diadala. A mai templom pedig az otthonosság érzését adhatja. Engem legalábbis nem vonzanak azok a modern kori templomok, amelyeknek legyen bár irigylésre méltó és világszínvonalú a kivitelezésük, de közösségi térként nem szólítanak meg. Vágyaim szerint a Nógrád megyei Kozárdra tervezett kicsi kis zarándokháznál is természetes anyagokból fog épülni.